

Pečetnost, hustota a dominance ptáků hnízdících v pobřežních částech přehrady Rozkoš v letech 1978 - 1980

Miroslav Hromádka, Věra Lněničková

Počet hnízdících ptáků jsme sledovali po dobu tří let na východním pobřeží přehrady, v území, které je navrženo na ochranu formou chráněné studijní plochy. Úkolem akce bylo zjistit kvalitu a kvantitu hnízdící populace ptáků v této vybrané části, přispět tak k inventarizaci navrhovaného chráněného území, jakož i sledovat změny v závislosti na měnících se vegetačních a klimatických poměrech v teprve nedávno zatopeném (1974) území.

Přehrada Rozkoš a na jejím východním břehu ležící lokalita se nachází v okrese Náchod, k.ú. obce Česká Skalice. Z geobotanického hlediska leží území v pásmu luhů a olšin (AU) s přechodem do pásma dubohabrových hájů (C), v nadmořské výšce 280 m. Průměrné roční srážky se pohybují kolem 650 mm, průměrná roční teplota +7°C, což odpovídá kvalifikaci oblasti mírně teplé a mírně vlhké.

Sledované území (viz orientační a porostní mapa) lze rozdělit zhruba na tři části. Severní část se nachází na území bývalé obce Domkov, střední část vybíhá poloostrovem do retenční části nádrže a na jihu okolí rybníčku Řemínek (cca 2 ha), na kterém je též jediný souvislý porost rákosu (asi polovina plochy rybníku). Hráz rybníka je osázena dřevinami, z nichž v nejvyšším patře dominuje jasan ztepilý (výška 18 m) a s hustým keřovým porostem. Pobřeží nádrže je po celé části sledovaného území lemováno naplaveninami, při nižší úrovni hladiny bahnitým pásem, který přechází směrem od pobřeží do neúplného vegetačního pokryvu (se zastoupením plevelů), přes kulturní sečenou louku až po pole. Pásmo kulturní louky je osázeno dřevinami cca 10-15 let starými (olše, vrba, topol, jilm, jasan, klen) a 2 m vysokými. V severní části (Domkov) jsou břehy lemovány hustým přerušovaným keřovým patrem, na jižní straně zátoky několik starých hlavatých vrb. Po obou březích šonovského potoka se rozkládá lesík se zbytky 50-60 roků starými stromy (jasan, jilm, olše, vrba, dub), nesouvislým keřovým patrem a hustým bylinným porostem. Tento je dopl-

něn výsadbou olše, topolu, javoru asi 20 let starou (výška asi 8 m).

Délka sledovaného pobřeží nádrže je 2800 m, rybníku Řemínek cca 400 m a ústí šonovského potoka bylo kontrolováno v délce 300 m. Součtem dostaneme 3500 m sledovaných pobřežních partií různých hnízdních biotopů. Procentuálně jsou louky a bylinné porosty zastoupeny 42,3 %, výsadba stromů 29,4 %, zbytek původních lesů tvoří 11,4 %, husté keřové pásmo 10,7 % a porost rákosu 6,3 %. Celková plocha terestrické části je cca 22,5 ha.

Výška hladiny nádrže v roce 1978 a 1979 po celou dobu hnízdění kolísala jen minimálně a neovlivnila průběh hnízdění. (viz diagram) Též rybník Řemínek byl po celé tříleté období v hnízdní době téměř na plném stavu vody. Pouze přílivová vlna v retenční nádrži v první polovině května r. 1980 měla na záslitek snížení počtu hnízdicích ptáků některých druhů (*Anas*, *Aythia*, *Podiceps*, *Larus*, *Charadrius dubius*). Se zvýšeným stavem vody se dobře vyrovnaly lysky (*Fulica astra*). Tito ptáci si za stoupající vody neustále přistavovali hnízda až vznikly obrovské kupy, patrné zejména při opětovém poklesu hladiny.

Metodika

Na sledovaném území byly konány vycházky v hnízdní době, tj. zhruba od dubna do července. Na každé vycházce byli zapřísahováni všichni pozorovatelé i slyšení ptáci dle souřadnic (x:y) do pracovních karet. Z těchto karet dále zakreslování do druhových map, ze kterých byly vyhodnocovány jednotlivé hnízdní okrsky. U druhů, u kterých nelze tuto mapovací metodu použít (dravci, vrubozubí, potápky apod.), bylo na hnízdění usuzováno buď přímým nálezem hnízda nebo pozorováním dospělých ptáků s mláďaty, což bylo u těchto přehledných a jen nepravidelně zarostlých biotopů dobře proveditelné.

Jelikož se tedy na sledovaném území střídá několik rozličných a nevelkých biotopů, je řada druhů vázána pouze na část sledované lokality. U některých druhů je též pravděpodobnost vyhíždění ve větší vzdálenosti od pobřeží (*Anas*, *Vanellus*, *Alauda*),

tj. mimo sledovanou plochu, i když jsou různým způsobem na přítomnost pobřeží vázáni. Další druhy hnízdí výlučně na vodní hladině (*Podiceps*, *Fulica*) a nelze u nich stanovit hranice hnízdních okrsků (stanovit plochu pro výčet kvantity). Z těchto důvodů jsou kvantitativní údaje vyjádřeny i v hustotě na jednotku délky (km). Dominance je propočítávána s vyloučením hnízdní kolonie racků, ale hnízda racků, kteří zahnízdili jednotlivě nebo v malých skupinkách (2-5 hnízd), jsou ve výpočtu zahrnuta.

U kukačky obecné, která rovněž nedodrhuje hnízdní revíry, bylo na pravděpodobné hnízdění usuzováno dle frekvence hlasových projevů, které jsme zaznamenali během hnízdní doby (od 9.5. do 2.7.) v r. 1978 a 1979 ve třech vycházkách a r. 1980 při pěti vycházkách.

Přehled vycházek na sledovanou plochu

- 1978 - při 18 vycházkách byl celkový čas práce v terénu na lokalitě asi 39 hodin, což je průměrně 2,2 hodiny na jednu vycházku. Termíny jednotlivých vycházek byly: 9.4., 16.4., 29.4., 8.5., 9.5., 12.5., 14.5., 23.5., 25.5., 29.5., 9.6., 11.6., 18.6., 22.6., 24.6., 25.6., 2.7., 9.7.
- 1979 - při 12 vycházkách byl celkový čas práce v terénu na lokalitě asi 23 hodin, což je průměrně 1,9 hodin na jednu vycházku. Termíny jednotlivých vycházek byly: 12.4., 14.4., 1.5., 7.5., 17.5., 31.5., 3.6., 6.6., 7.6., 30.6., 15.7., 23.7.
- 1980 - při 13 vycházkách byl celkový čas práce v terénu na lokalitě asi 22 hodin, což je průměrně 1,7 hodin na jednu vycházku. Termíny jednotlivých vycházek byly: 12.4., 1.5., 12.5., 19.5., 24.5., 5.6., 7.6., 12.6., 15.6., 21.6., 29.6., 12.7., 3.8.

Nehnízdicí ptáci

tj. ptáci, kteří byli zastíženi ve sledovaném území, avšak nepodařilo se u nich hnízdění prokázat. Tito byli z celkového hodnocení vyřazeni.

Anas crecca, *Actitis hypoleuca*, *Capella gallinago*, *Tringa totanus*, *Dendrocopos major*, *Phasianus colchicus*, *Buteo buteo*, *Phyl-*

loscopus collybita, *Phylloscopus sibilatrix*, *Muscicapa striata*, *Locustella fluviatilis*, *Motacilla alba*, *Phoenicurus phoenicurus*, *Turdus philomelos*, *Coccothraustes coccothraustes*, *Serinus serinus*, *Acanthis cannabina*, *Carduelis chloris*.

Hnízdní aktivita

Dle sestaveného diagramu, na kterém je na ose y zaznamenán průměrný počet ptáků sledovaných v časovém úseku 1 hod., je zřejmé, že aktivita ptáků vrcholí ve druhé polovině května až první polovině června. Avšak i v této době se vyskytují dosti značné výkyvy, způsobené zřejmě zvraty v počasí (v této roční době pravidelnými) nebo určitým přechodným obdobím v hnízdní bionomii (přestávka mezi prvním a druhým hnízděním, krmení mláďat apod.) u některých druhů.

Tak např. roku 1978 nejmenší počet zaznamenaných ptáků za jednu hodinu byl v termínech 12.5., 11.6. a 25.6., tedy téměř ve shodných termínech jako největší počet zaznamenaných ptáků v tomto roce: 9.5., 29.5., 9.6. a 30.6. Obdobně roku 1979 bylo v době vrcholu hnízdění (3.6. a 6.6.) zaznamenáno méně ptáků než dne 17.5. Nejvýrazněji se pokles projevil 24.5. a 5.6. roku 1980, jak je patrné z diagramu.

Poměrně nízká hodnota na ose y v roce 1978 je způsobena větší časovou kapacitou vycházek v tomto roce a je tedy patrné, že tato doba byla již zbytečně veliká a měla za následek snížení průměrného počtu pozorovaných ptáků za jednu hodinu. Optimálnější se z tohoto hlediska jeví časová kapacita z let 1979 a 1980, tj. asi 20-25 hodin za hnízdní období a doba jedné vycházky 1,5 - 2 hod.

Hnízdicí ptáci

Nejhojnější hnízdicí druhy ptáků jsou uvedeny v tabulce spolu s jejich početností, hustotou a dominancí. Druhy se zjištěnou dominancí v tříletém průměru méně než 1% jsou: *Podiceps ruficollis*, *Falco tinnunculus*, *Podiceps nigricollis*, *Circus aeruginosus*, *Gallinula chloropus*, *Aythya ferina*, *Anas querquedula*, *Anas strepera*, *Perdix perdix*, *Columba palumbus*, *Cuculus canorus*,

Lanius collurio, *Alauda arvensis*, *Sturnus vulgaris*, *Passer montanus*, *Parus coeruleus*, *Parus montanus*, *Remiz pendulinus*, *Muscicapa striata*, *Saxicola rubetra*, *Turdus merula*, *Turdus pilaris*, *Acrocephalus arundinaceus*, *Acrocephalus scirpaceus*, *Hippolais icterina*, *Sylvia curruca*, *Carduelis carduelis*, *Garrulus glandarius*.

Závěr

Zjištěna byla druhová diverzita, početnost a dominance jednotlivých druhů hnízdicích ptáků během tří hnízdních období (1978-1980) a to v údobí nastupujících vegetačních změn v navrhovaném chráněném území na přehradě Rozkoš. Z 51 zjištěných hnízdicích druhů bylo 6 druhů označeno za dominantní (6-15%): *Larus ridibundus*, *Podiceps cristatus*, *V. vanellus*, *Acrocephalus palustris*, *Fulica atra*, *Sylvia borin*. Hranici 5 % ještě překročili v jednom sledovaném roce *Anas platyrhynchos*, *Fringilla coelebs* a *Sylvia borin*. Tyto však byly zařazeny již mezi 7 druhů subdominantních (2,2-4,4 %) spolu s *Emberiza citrinella*, *E. schoeniclus*, *Parus major* a *Charadrius dubius*. Dalších 9 druhů bylo označeno jako recedentní (1,1-1,9%) a u zbývajících 29 druhů byla zjištěna dominance méně než 1 %.

V tříletém sledovaném období se projevil výrazný pokles (o 36%) jak druhů ptáků (42,34,27 druhů v následných letech) tak celkové početnosti (149,117,96 hnízdních párů v následných letech). Přitom u dominantních druhů se projevil pokles méně (tj. pouze o 20 %) než u druhů subdominantních a recedentních (v průměru o 33 %), zatímco u zbývajících skupiny (akcesorické druhy) klesla početnost o 60 %. Toto bylo způsobeno zejména absencí řady druhů ptáků, zjištěných na lokalitě v prvních letech. Z této práce ovšem nelze usuzovat, zda jde o úbytek ptáků rázu trvalého či přechodného.

Diskuse

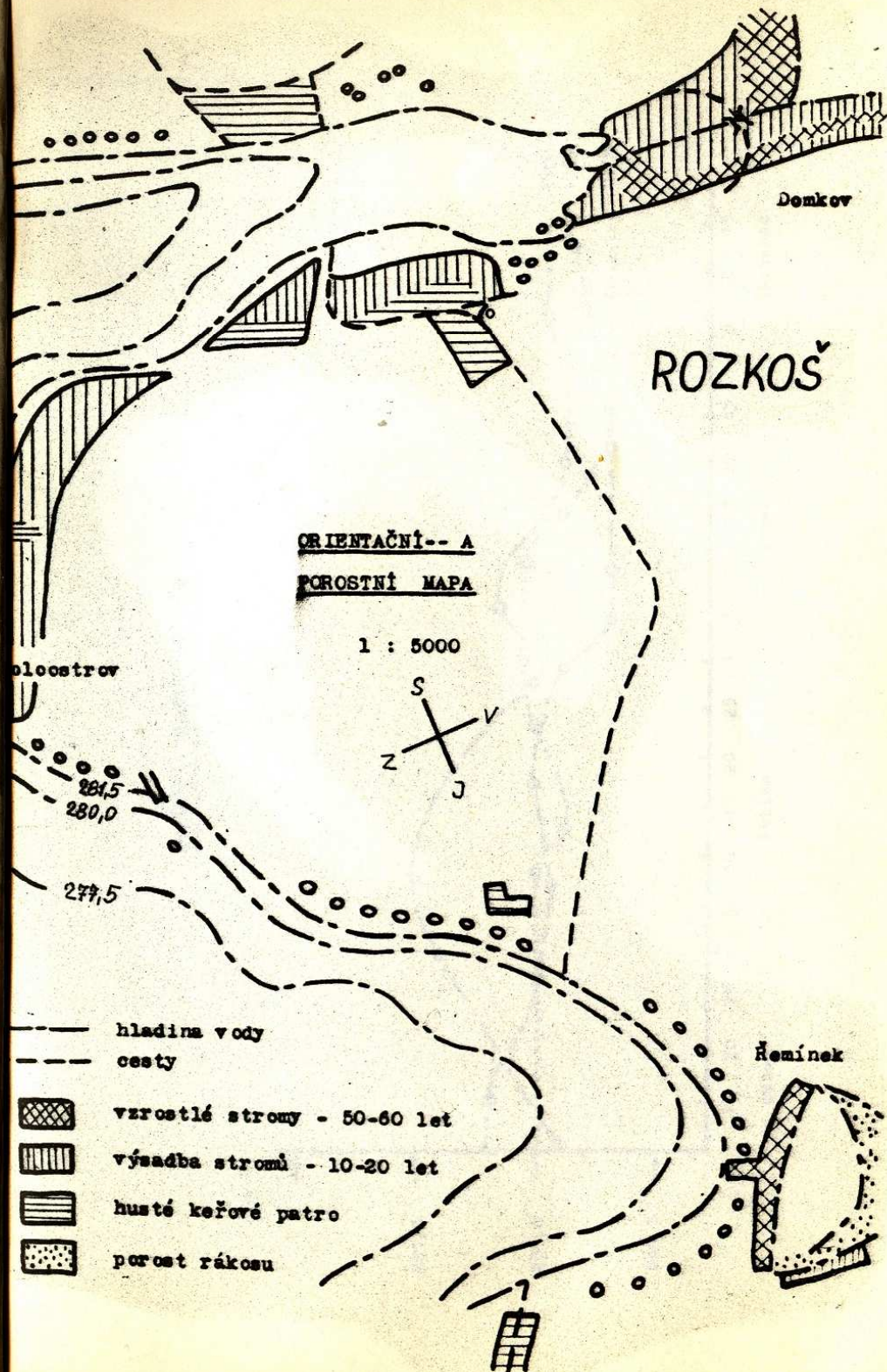
Přihlédneme-li na celkovou délku sledované pobřežní linie (3,5 km) a průměrnému počtu zjištěných hnízdních párů (okrsků),

tj. 120,7, připadá na této lokalitě 34,5 hnízd (69 ptáků) na 1 km délky pobřeží, nebo 53,6 hnízd (107 ptáků) na 100 ha. RANDÍK (1968) zjistil na 1 km zregulovaného toku říčky Sikenice na jižním Slovensku pouze 4,75 ptáků (118,8 ptáků na 100 ha) a na původním neregulovaném korytě tohoto toku usuzuje 30,8 ptáků na 1 km délky (734,5 ptáků na 100 ha). Na tomto říčním toku je však pochopitelná absence řady dominantních druhů, vázaných převážně na stojatou vodu.

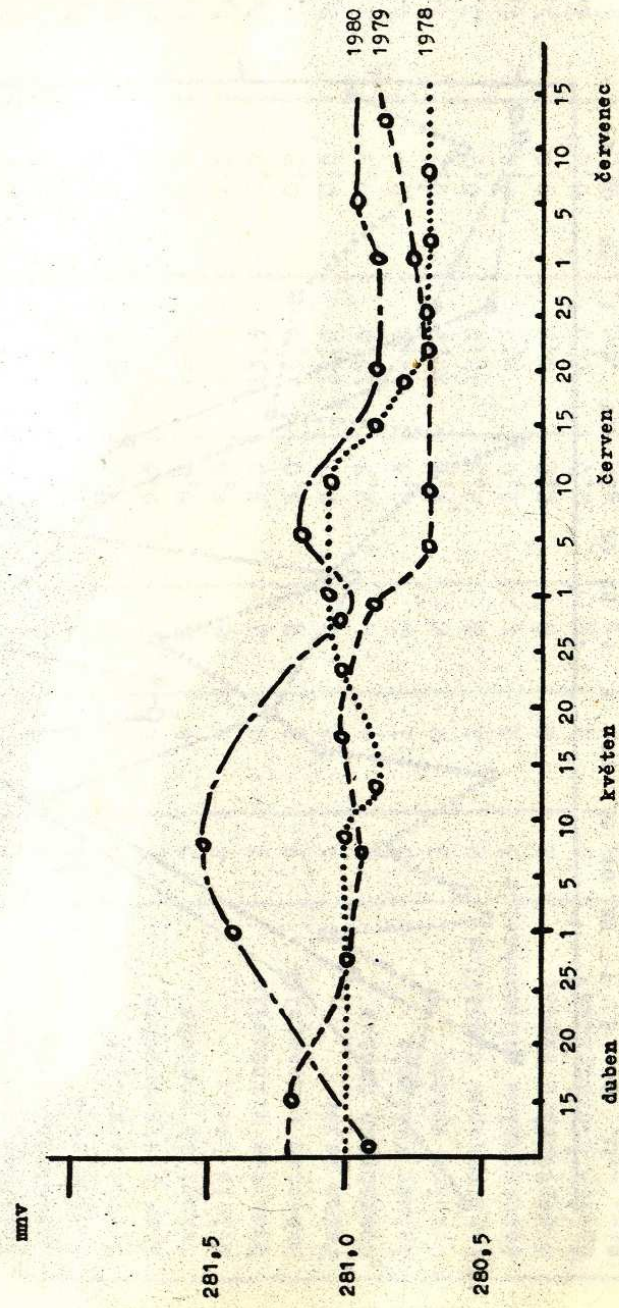
Jelikož námi sledovaná lokalita v porovnání s chudou vegetací ostatních částí nádrže, má poměrně nejzachovalejší vegetační kryt a tím i lepší podmínky pro hnízdění, lze předpokládat, že na jiných pobřežních partiích nádrže Rozkoš je menší hustota osídlení.

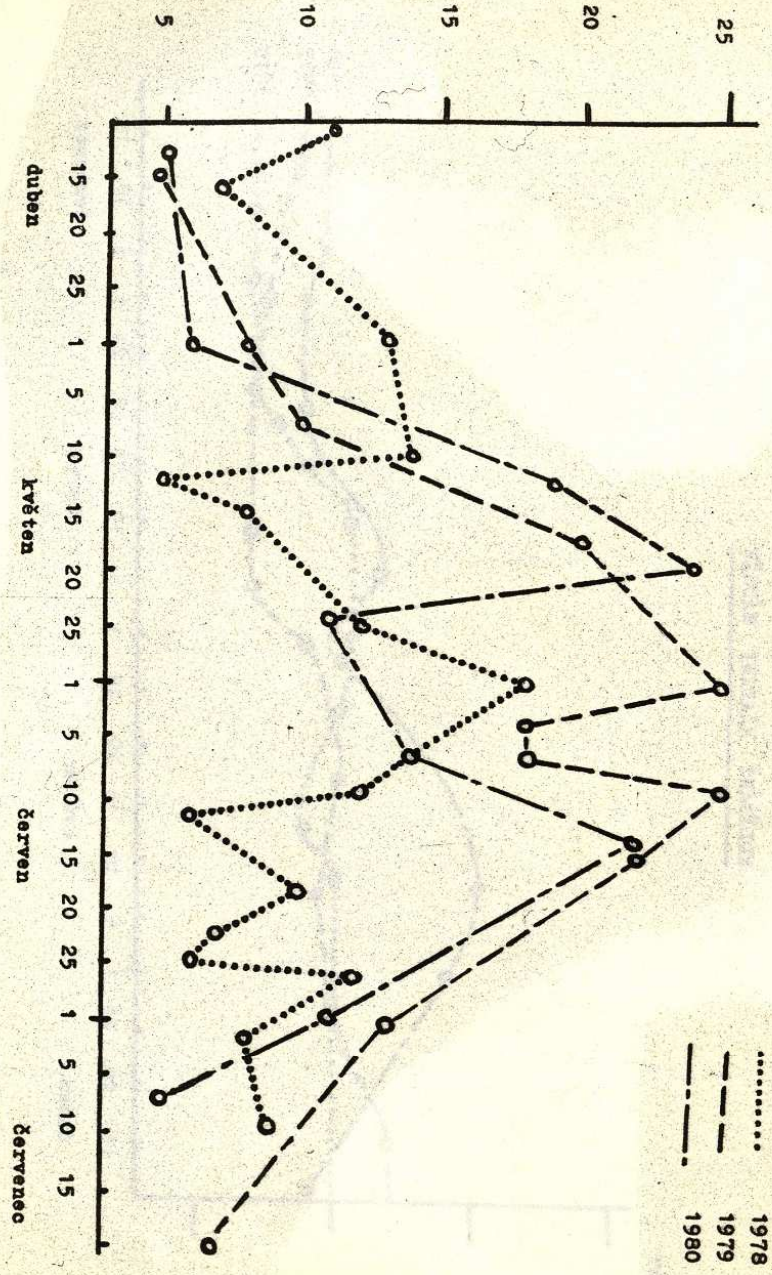
Literatura

- MIKYŠKA, R., NEUHÁSL, R. 1969: Geobotanická mapa ČSSR. Academia Praha
- OBHLÍDAL F., 1977: Ornitologická příručka. SNZ Praha
- PIKULA J., 1976: Metodika výzkumu hnízdní bionomie ptactva. MOS Přešov
- RANDÍK A., 1968: Vplyv hydrologických zmien na vtáčie osídlenie. Ochrana prírody 6:126-130
- ŠTĀSTNÝ K., 1974: Návrh jednotné metodiky kvantitatívneho výzkumu ptáků. Zprávy MOS: 13-21

KOLÍSÁNÍ HLADINY NÁDRŽE

	ABUNDANCE				DENZITA			DOMINANCE %
	1978	1979	1980	1978/1980	NA 1 KM ²	NA 1 KM DEL- KY	%	
<i>Larus ridibundus</i>	700	190	-	296	1315	84	(71)	
<i>Podiceps cristatus</i>	24	25	7	18,7	-	5,3	15,5	
<i>Vanellus vanellus</i>	8	12	12	2,01	-	3,1	8,9	
<i>Acrocephalus palustris</i>	8	10	14	2,0	83,1	3,1	8,6	
<i>Fulica atra</i>	14	6	9	9,7	43,1	2,8	8,0	
<i>Sylvia communis</i>	6	10	6	7,3	32,4	2,1	6,0	
<i>Anas platyrhynchos</i>	7	6	3	5,3	-	1,5	4,4	
<i>Fringilla coelebs</i>	5	4	6	5,0	22,2	1,4	1,4	
<i>Sylvia borin</i>	4	4	6	4,9	20,4	1,3	3,8	
<i>Emberiza citrinella</i>	3	4	2	3,0	13,3	0,9	2,5	
<i>Emberiza schoeniclus</i>	5	2	2	3,0	13,3	0,9	2,5	
<i>Parus major</i>	4	3	1	2,7	12,0	0,8	2,2	
<i>Charadrius dubius</i>	4	4	-	2,7	12,0	0,8	2,2	
<i>Aythya fuligula</i>	5	1	1	2,3	10,2	0,7	6,1	
<i>Oriolus oriolus</i>	3	2	2	2,3	10,2	0,7	6,1	
<i>Phylloscopus trochilus</i>	2	2	3	2,3	10,2	0,7	6,1	
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	3	2	1	2,0	8,9	0,6	2,1	
<i>Streptopelia turtur</i>	2	2	2	2,0	8,9	0,6	2,1	
<i>Sylvia atricapilla</i>	2	1	3	2,0	8,9	0,6	2,1	
<i>Pica pica</i>	2	1	3	2,0	8,9	0,6	2,1	
<i>Anas clypeata</i>	2	-	2	1,3	5,8	0,4	1,1	
<i>Emberiza calandra</i>	2	2	-	1,3	5,8	0,4	1,1	